

Lukuiloa kielellisesti ja kulttuurisesti vastuullisella toiminnalla

Jenni Alisaari

Johdanto

Yhteiskuntamme kielellinen ja kulttuurinen moninaisuus on ilmiö, jota kannattaa hyödyntää myös lukuilon vahvistamisessa. Lukijat ovat moninaisia, ja nykyään löytyy myös hyvin monenlaista luettavaa. Eräs ystäväni totesi kerran, että kirjallisuus on kuin hajuvesi: se mikä miellyttää yhtä voi olla toiselle kauhistus. Lukuilon tukemisen kannalta tämä ajatus on mielestäni erityisen viisas.

Tässä artikkelissa käsittelen sitä, miten lukuiloa ja lukemista voi tukea kielellisesti ja kulttuurisesti vastuullisen toiminnan avulla, ja mitä kyseinen vastuullisuus ylipäänsä tarkoittaa. Lisäksi annan muutamia esimerkkejä tehtävistä, joilla lukuilon voi sytyttää.

Kulttuuri – tapa elää ja ymmärtää maailmaa

Jotta kulttuurista vastuullisuutta voidaan tehokkaasti soveltaa, on tärkeä pohtia, mitä kulttuurilla tarkoitetaan. Aika usein käsite kulttuuri tuo mieleen kirjallisuuden, teatterin, ruoan, musiikin ja kenties myös pukeutumisen. Näiden näkyvien kulttuuristen ilmentymien lisäksi kulttuuri on kuitenkin paljon laajempi käsite: kulttuuri on tapa elää, ajatella ja toimia. Kulttuurin voikin ajatella olevan kaikkea, mikä vaikuttaa siihen, mistä perspektiivistä asioita katsotaan ja miten maailmaa ymmärretään.

Marjo Räsänen (2015) on kuvannut kulttuurin osa-alueita kukan terälehtien muodossa. Jokainen terälehti kuvaa sitä kulttuurista moninaisuutta, joka meissä jokaisessa on ja joka vaikuttaa tapaamme toimia ja ajatella. Näitä eri osa-alueita ovat etninen tausta, kieli, asuinpaikka, jossa ihminen asuu tai on asunut aiemmin, sosiaaliryhmä, johon kuuluu nyt tai johon kuului esimerkiksi lapsena, sukupuoli, jota edustaa, maailmankatsomus, joka sisältää uskonnot ja muut katsomukset, ikä ja kyvyt. Nämä kaikki kulttuuriset osa-alueet yhdessä, mutta myös käsitykset itsestämme ja kyvyistämme, kuten esimerkiksi lukemisen haasteet, vaikuttavat siihen, miten koemme asioita ja millaiseksi identiteettimme muodostuu. Vuorovaikutus ja kohtaamiset eri ihmisten kanssa muovaavat identiteettejämme jatkuvasti, mutta myös fyysiset muutokset tai fyysinen ympäristömme vaikuttavat siihen, millaisia olemme. Esimerkiksi 98

ikä on hyvin muuttuva identiteettimme osa-alue ja sen myötä myös muuttuu se, miten me toimimme ja miten suhtaudumme ympäristöömme.

Meihin myös kohdistuu hyvin erilaisia odotuksia kulttuuristen osa-alueiden mukaan. Esimerkiksi 30-vuotiaaseen kohdistuu usein hyvin erilaisia odotuksia kuin 10- tai 50-vuotiaaseen, ja toisaalta myös eri sukupuolten edustajiin kohdistuu edelleen erilaisia oletuksia ja odotuksia. Lisäksi kulttuuriin tekijöihin liittyvät stereotypit ja ennakkoluulot vaikuttavat tapaamme hahmottaa maailmaa ja arvioida ihmisiä. Ulkopuolelta kohdistuvat ennakko-oletuksiin pohjautuvat odotukset eivät välttämättä vastaa yksilön omia kiinnostuksen kohteita tai toiveita, eikä odotusten saisi siksi antaa määrittää tapaa, jolla kohtaamme muita. Erilaiset ennakko-oletukset saattavat ohjata myös esimerkiksi sitä, millaista lukemista, joko kirjoja tai muita tekstejä, suosittelimme nuorille lukijoille.

Tämä ei kuitenkaan välttämättä edistä lukuiloa, päinvastoin. Ennakkoluuloja ja oletuksia onkin siksi tärkeä pyrkiä tiedostamaan. Emme välttämättä vapaudu niistä, mutta kun olemme tietoisia siitä, mihin ajatuksemme perustuvat, osaamme välttää toimimasta ennakko-oletusten mukaisesti, suhtautua avoimemmin ympäristöömme ja toimia vastuullisesti.

Kulttuurinen vastuullisuus kuuluvuuden tunnetta edistämässä

Kulttuuri on siis tapa ymmärtää asioita ja puhua niistä, tapa hahmottaa maailmaa. Kulttuuri on myös arvojemme pohja. Kulttuurinen vastuullisuus taas tarkoittaa sitä, että erilaisia kulttuureja ja tapoja toimia pidetään rikkautena ja arvostetaan moninaisuutta. Kulttuurisesti vastuullinen ihminen kohtaa ihmiset yksilöinä ja tiedostaa omat asenteensa ja ennakkoluulonsa. Kulttuurisesti vastuullista ajattelutapaa auttaa, jos ymmärtää maailmanhistoriaa ja syitä ilmiöiden taustalla sekä tiedostaa valtaan ja erioikeuksiin liittyviä epäkohtia, eikä hyväksy rasismia tai epäoikeudenmukaisuutta. (Deardorff 2004; Deardorff & Jones 2012; Hunter ym. 2006; Ladson-Billings 1995; Paris & Alim 2014; 2017.)

Koska kulttuurisen taustamme lisäksi vuorovaikutus muiden kanssa vaikuttaa identiteetteihimme, voimme kulttuurisella vastuullisuudella vaikuttaa siihen, millaiseksi kohtaamamme ihmiset kokevat olonsa ja miten he kokevat kuuluvansa joukkoon. Kuuluvuuden tunne on osa perusturvallisuutta: jokainen meistä haluaa olla arvostettu ja kunnioitettu, osa yhteisöä (Baumeister & Leary 1995). Esimerkiksi positiivinen kokemus kouluyhteisöön kuulumisesta vaikuttaa myönteisesti oppilaiden 99

koulumenestykseen ja edistää tunnetta siitä, että oppilas on arvostettu jäsen omassa kouluyhteisössään (Schachner ym. 2019). OECD-maissa maahanmuuttotilastaiset oppilaat kokevat usein heikompaa kuuluvuutta kouluun kuin valtaväestön oppilaat (Borgonovi 2018; THL 2018), mutta kulttuurista moninaisuutta arvostavilla käytänteillä voidaan vaikuttaa positiivisesti jokaisen oppilaan kuuluvuuden tunteeseen ja sitä kautta hyvinvointiin ja koulumenestykseenkin (Heikamp ym. 2020; Phalet & Baysu 2020). Ulkopuolisuuden tunteet taas aiheuttavat sen, että oppilaiden viihtyvyys laskee ja he sitoutuvat heikommin oppimiseen (Heikamp ym. 2020; Zacheus 2019). Sama koskee toki myös koulun ulkopuolista maailmaa.

On tärkeää myös huomata, että esimerkiksi koulussa tai varhaiskasvatuksessa tapahtuvilla lukemisvalinnoilla, kuten yleisemminkin oppimateriaalivalinnoilla, voidaan vaikuttaa siihen, miten lapset ja nuoret kokevat identiteettiään arvostettavan, ja voivatko he kokea osallisuutta eläytyen luettaviin kertomuksiin ja samastuen niissä esiintyviin henkilöihin. Se, heijastelevatko luettujen kirjojen päähenkilöt lapsiryhmän identiteettejä, vaikuttaa merkittävästi osallisuuden ja kuuluvuuden tunteeseen sekä identiteettien kehitykseen (Cummins 2001). Lisäksi esimerkiksi kirjastojen kirjavinkkauksissa olisi huomioitava, että tarjotaan esimerkkejä monenlaisiin kulttuurisiin konteksteihin liittyvistä kirjoista ja monenlaisista päähenkilöistä. Onkin hyvä miettiä sitä, miten luettaviksi tarjotut tai yhdessä luetut tarinat voivat vahvistaa tai vähentää kuuluvuuden tunnetta. Ulkopuolisuuden tunteet voivat lähteä liikkeelle jo varhain, ja siksi myös esimerkiksi varhaiskasvatuksessa luettavien kirjojen valinnat ovat tärkeitä.

Kuuluvuuden tunteeseen vaikuttaa myös se, miten ihminen pääsee osalliseksi kielellisestä vuorovaikutuksesta. Kuuluvuutta voidaankin joko vahvistaa tai heikentää kielellisillä valinnoilla.

Esimerkiksi ilmaiset, joita käytämme puhutellessamme ihmisiä tai puhuessamme asioista, vaikuttavat kokemuksiin osallisuudesta ja siitä, kuulummeko me esimerkiksi johonkin kohderyhmään vai jäämmekö sen ulkopuolelle: ilmaiset ”tyttökirjat” ja ”poikien seikkailukirjat” alkavat jo onneksi jäädä historiaan.

Kielellinen vastuullisuus ja mahdollisuudet osallistumiseen

Kielellinen vastuullisuus tarkoittaa muun muassa tietoisuutta kielen keskeisestä merkityksestä koulutuksen oikeudenmukaisuuden, oppimisen, identiteetin kehittymisen ja yhteisöön integroitumisen kannalta (Alisaari & Heikkola 2020; OPH 100

2014; Lucas & Villegas 2013). Kielellisesti vastuullinen ihminen ymmärtää, että kieli on jokaiselle meistä sekä oppimisen kohde että oppimisen väline. Kun olemme tietoisia kielen monipuolisesta roolista, meidän on myös huomattavasti helpompi kantaa oma vastuumme erilaisissa kielenkäyttötilanteissa (Alisaari ym. 2020). Tarjoammeko esimerkiksi tasavertaisia mahdollisuuksia erilaisiin vuorovaikutustilanteisiin osallistumiseen? Annammeko kaikille mahdollisuuden tuoda esiin mielipiteensä keskustellessamme luetuista kirjoista tai teksteistä? Pääsevätkö kaikki osallisiksi yhteisistä teksteistä esimerkiksi ilmauksia avaamalla, vai suljemmeko toiset kielitaidon ja vaikeiden ilmaisujen takia ulkopuolelle?

Käytännössä kielellinen vastuullisuus voi näkyä eri tavoin. Jos ajatellaan esimerkiksi varhaiskasvatusta tai perusopetusta, on tärkeää lähteä liikkeelle tarkastelemalla sitä, millainen kielitaito lapsilla tai nuorilla on. Erot kielitaidossa voivat johtua esimerkiksi kotona luetun kirjallisuuden määrästä tai siitä, käytetäänkö lapsen kotona varhaiskasvatuksen tai koulun kieltä vai muita kieliä. Kielellisesti vastuullisina aikuisina pohdimme, miten voimme mahdollistaa sen, että jokainen lapsi saa tukea yhdessä käytetyn kielen ymmärtämiseen ja toisaalta myös kielellisiin tilanteisiin osallistumiseen. Kaikenlaisissa puhetilanteissa kannamme vastuun siitä, että keskustelukumppani tai kuuliija ymmärtää keskustelua tai puhetta. Vaikutamme omalla toiminnallamme siihen, miten keskustelukumppanimme rakentavat identiteettejään vuorovaikutuksen pohjalta, ja siksi kielellisesti vastuullinen toimintatapa sopii kaikkiin kielellisiin kohtaamisiin missä tahansa yhteydessä.

Kielitaidon kasvattaminen lisää osallisuutta

Kielelliseen vastuullisuuteen kuuluu myös kielitaidon kehittäminen ja rikastaminen (Lucas & Villegas 2013). Voimme edistää muun muassa lasten ja nuorten kielenoppimista sekä omalla toiminnallamme että yleisiin asenteisiin vaikuttamalla. Varhaiskasvatussuunnitelman (OPH 2018) ajatus kielen rikkaan maailman tarjoamisesta kaikille lapsille olisi hyvä laajentaa myös muihin konteksteihin. Tämä tarkoittaa sitä, että olisi tärkeää tarjota koko ajan mahdollisuuksia kielitaidon kasvattamiseen monipuolisesti. Kielellinen vastuullisuus ei siis merkitse pelkkää automaattista, suoraviivaista ilmaisun yksinkertaistamista, vaan lasten ja nuorten osaamistason huomioivaa ymmärtämisen tukemista lähikehityksen vyöhykkeellä kielitaitoa rikastaen (ks. lähikehityksen vyöhykkeestä esim. Vygotsky 1986). 101

Esimerkiksi kirjallisuutta valittaessa tai kirjavinkkauksia tehtäessä olisi hyvä pohtia, miten niiden sisältöä voi avata ja selittää niin, että mahdollisimman moni pääsee osalliseksi kirjallisuudesta ja erilaisista kirjoista sen sijaan, että alkaisimme lukea tai tarjota ainoastaan sellaista luettavaa, joka varmasti sopii kuulijan tai lukijan nykyiselle kielitaidon tasolle: ihmisen osaamista ja kiinnostuksen kohteita ei tulisi yrittää määrittää kielitaidon perusteella.

Kielitaidon kehittäminen lisää kielenkäyttäjän osallisuutta ja toisaalta myös valtaa suhteessa itseensä ja ympäristöönsä. Jokaisella on tarve tulla kuulluksi, kunnioitetuksi ja ymmärretyksi, ja jokaisella on myös tarve kertoa tarinoita (ks. esim. Lambert ym. 2013). Kykyä itsensä ilmaisuun pitää siis tukea ja kehittää aktiivisesti. Tässä kehitystyössä lukeminen on keskeisellä sijalla, sillä lukemisen yhteys esimerkiksi sanavaraston kehittymiseen on osoitettu kiistattomasti: mitä enemmän ihminen lukee, sen paremmaksi hänen kielitaitonsa kasvaa (Nation 2017). Tämä koskee luonnollisesti kaikkia kieliä, joita ihminen elämänsä aikana oppii. Luetun ymmärtämistä taas tukee erilaisten lukemisstrategioiden, kuten ennakkoinnin, kysymysten teon ja yhteenvetojen tekemisen, opettaminen (Gibbons 2002; Walqui 2006). Lukustrategioiden opettelu tukee kokonaisten tekstien lukemista, mikä on ilmaisuvarannon kasvattamisen kannalta erittäin hyödyllistä. Lisäksi kaikenlaisen kirjallisuuden lukeminen on hyödyllistä esimerkiksi koulussa tarvittavan opiskelukielitaidon kehittymisen kannalta.

Miten lukuiloon ja lukemiseen voidaan vaikuttaa kieli ja kulttuuri huomioiden?

Kun pohditaan, miten lukuiloon ja lukemiseen voidaan vaikuttaa kielellisesti ja kulttuurisesti vastuullisesti, on ensinnäkin tarkasteltava, mitä luetaan ja miten luetaan. Kirjojen valinnassa myös esimerkiksi niiden ulkoasuun ja fonttiin on kiinnitettävä huomiota. Kun lukeminen on haasteellista, suurempi ja selkeämpi fontti sekä mielenkiintoa herättävät ja ymmärtämistä tukevat kuvat voivat saada kirjaan tarttumisen tuntumaan mielekkäämmältä ja lukuilon heräämään. Kirjojen valinnassa kannattaa pohtia myös sitä, miten jokainen lapsi tai nuori voisi vuorollaan kokea mahdollisuutta samastua kirjojen henkilöihin: kuten jo aiemmin mainitsin, kulttuurisesti moninaisten kirjojen lukeminen on tärkeää osallisuuden tunteen vahvistamiseksi.

Lukemisen tapaan voi vaikuttaa esimerkiksi yhteisissä lukutuokioissa monin tavoin. Keskusteleva lukeminen tarjoaa mahdollisuuksia osallisuuteen silloinkin, kun kertovan 102

tekstin ymmärtäminen on haastavaa. Lukemista ennen on hyvä keskustella esimerkiksi kirjan aiheesta, nimestä ja kansikuvasta ja ennakoida, mikä tarinassa on aiheena. Lukemisen aikana taas keskeytykset, kuvien katsominen ja niistä keskustelu, kysymykset luetusta tekstistä tai tekstin merkitysten avaaminen helpommin ilmaisuun tukevat tarinan seuraamista ja sitovat kuulijat paremmin osallisiksi lukuhetkestä. Tarinaa kuuntelevia lapsia voi myös pyytää selittämään merkityksiä ja avaamaan ilmaisuja – usein toisten lasten on helpompi ymmärtää ikäistensä kuin aikuisten selittämiä asioita. Keskeytyksiä ei kuitenkaan tulisi olla liikaa, jotta tarinan voima säilyy eheänä. Onkin hyvä opettaa lukijoita tai kuulijoita myös siihen, ettei kaikkia sanoja tarvitse ymmärtää, vaan on myös tärkeää osata hyppiä joidenkin kohtien yli ja etsiä merkityksiä niiden ympäriltä.

Mikäli kirjoja luetaan itsenäisesti tai pienryhmissä, luetun ymmärtämistä voi tukea sekä valmiiksi tehdyin kuvasanastoin tai sanaselityksin, että erilaisin ohjaavin kysymyksin, jotka auttavat lukijaa löytämään tarinasta keskeiset seikat ja pysymään siinä mukana. Ryhmissä tekstejä voidaan lukea samaan tahtiin ja kysymyksistä voidaan keskustella lyhyiden osioiden lukemisen jälkeen tai vaihtoehtoisesti jokainen voi lukea pidemmän osion omaan tahtiin ja keskustelu voi tapahtua jälkeinpäin. Toimintatavan valinta riippuu ryhmän heterogeenisyydestä muun muassa lukunopeuden suhteen, mutta usein pienempien osioiden lukeminen ja niistä keskustelu voi olla hyvä tapa tukea luetun ymmärtämistä ja tarjota vahvempia onnistumisen kokemuksia. Luettavan tekstin pituudesta riippuen kysymyksiä voi olla esimerkiksi neljästä seitsemään, ei kuitenkaan liikaa, ja nämä ohjaavat kysymykset voivat olla joko ennakoivia tai taaksepäin suuntaavia. Ryhmissä luettaessa on hyvä antaa ryhmälle sellaisia kysymyksiä, jotka herättelevät keskustelua ja pohdintaa, jotta toiminnasta saadaan lukupiirin tavoin lukuiltoa herättelevää. Keskustelu voi tapahtua millä kielellä tahansa, kunhan ryhmän jäsenet ymmärtävät toisiaan. Alkavalla kielitaidolla luettaessa on hyvä hyödyntää muuta kielellistä resurssia tarinan ymmärtämisen lisäämiseksi – tähän samankielisten ryhmäläisten tuki sopii mainiosti. Lisää ideoita tekstin avaamiseen ja luetun ymmärtämisen tukemiseen saa teoksesta *Kielestä koppi* (2020), joka on vapaasti saatavilla verkossa.

103

Mahdollisuus lukea omalla kielellä

Lukuiloon vaikuttaa myös se, millä kielillä luetaan (Cummins 2001). Opettajan tai kasvattajan ei itse tarvitse osata kieliä, joiden lukemiseen muita ohjaa, vaan tärkeintä on kannustava ja kaikkia kieliä arvostava asenne. Siksi on hyvä tarjota joustavasti mahdollisuuksia hyödyntää kaikkea kielitaitoa, jota lukijoilla tai tarinankuulijoilla on. Suomessa on mahdollista tilata esimerkiksi Pasilassa sijaitsevasta monikielisestä kirjastosta luettavaa eri kielillä, ja myös monien paikalliskirjastojen tarjonta on kielellisesti kattavaa. Lisäksi verkon mahdollisuuksia, kuten esimerkiksi sähköisiä kirjoja, äänikirjoja ja podcasteja, kannattaa hyödyntää eri kielillä tapahtuvaan lukemiseen tai tarinoiden kuuntelemiseen. Varhaiskasvatus tai koulu voi lisäksi tehdä yhteistyötä kirjastojen kanssa ja tilata samaa kirjaa eri kielisinä versioina huoltajien tai oppilaiden lainattaviksi samaan aikaan, kun koulussa samasta tarinasta luetaan esimerkiksi suomenkielistä versiota.

Tarjolla on jo myös jonkin verran kaksikielisiä kirjoja, joissa sama tarina esitetään rinnakkaisilla sivuilla eri kielillä. Tällaisia kirjoja voi lukea ryhmissä, joista löytyy edes yksi kyseistä kieltä lukeva henkilö. Lapset ovat usein hyvin kiinnostuneita eri kielistä ja kuuntelevat mielellään uusia kieliä, vaikka eivät niitä ymmärtäisikään. Erikielistä tekstiä voidaan myös vain katsella, mikäli lukutaitoa sillä kielellä ei ole kenelläkään ryhmän jäsenellä. Tälläkin tavoin saadaan kasvatettua tietoisuutta ympärillämme olevista kielistä ja lisättyä arvostusta monikielisyttä kohtaan. Toisille ryhmän jäsenille esimerkiksi arabialaiset aakkoset ovat ne ”oikeat kirjaimet” erään pienen koululaisen sanoja lainatakseni. Tämä on hyvä pitää mielessä kirjoja ja luettavaa valitessamme: monikieliset kirjat ja niiden läsnäolo oppimisympäristöissä kasvattavat kaikkien kielitietoisuuden lisäksi erityisesti monikielisten ryhmien jäsenten osallisuuden ja kuulumisuuden tunnetta.

Mahdollisuus saada tukea visuaalisesti

Lukemiseen innostamisessa ja lukuilon kasvattamisessa kaikki keinot kannattaa ottaa käyttöön. Esimerkiksi visuaalinen tuki lukemisen ohella tarjoaa laajempia mahdollisuuksia päästä osalliseksi tarinasta kuin pelkkä kirjoitettuun tai puhuttuun tekstiin pohjautuva esitys. Tarinan pääkohtia voi havainnollistaa kuvin henkilöistä, tapahtumapaikoista ja keskeisistä tapahtumista, tai ymmärtämistä voi tukea esimerkiksi esittämällä joitakin keskeisiä ilmaisuja kuvin, elein tai liikkein. Kuvat voi 104

koota etukäteen sarjaksi ja asettaa ne näkyville jo valmiiksi, tai sitten niitä voi nostaa esiin esimerkiksi yhdessä luetun tarinan aikana aina kullekin sopivassa kohdassa.

Eräs käyttämäni työskentelytapa on ollut sellainen, jossa lapsista ne, jotka ovat jo kielitaidoltaan hieman muita pidemmällä, näyttelevät yhdessä luettua tekstiä improvisoiden kerronnan aikana. Tämä on ollut hyvin antoisaa ja riemukasta toimintaa niin lapsista kuin opettajastakin! Lisäksi kirjasta Kielestä koppi (2020) löytyy paljon ideoita siihen, miten kuvia voi käyttää ymmärtämisen tukena tai miten haastavia pikkusanoja, kuten esimerkiksi ”todennäköisesti” tai ”aiheutua”, voi selittää ja miten voi esimerkiksi yhdessä pohtia, kuinka varmaa tarinassa esitetty asia on, jos sanaa ”kenties” käytetään tarinassa.

Mahdollisuus tuottaa itse tarinoita

Lukuiloon voi ohjata myös oman kirjoittamisen ja tarinankerronnan kautta, sillä tarinallisuus eri muodoissaan voi tuottaa kiinnostusta lukemiseen. Kun lisäksi omaa identiteettiä saa tuotua mukaan tarinoihin ja ilmaistua itseään omin sanoin, vaikutus kuuluvuuden ja osallisuuden tunteisiin sekä itsetuntoon on suuri. Kanadassa kehitetty työskentelytapa, identiteettitekstit, hyödyntävät kirjoittajien monikielisyyttä tarinankerronnassa. Koska kieli on merkittävä osa ihmisen identiteettiä, on tärkeää tukea lasten ja nuorten mahdollisuuksia ilmaista itseään kirjallisesti myös muilla kielillä kuin esimerkiksi koulun opetuskielellä. Käytännössä sama tarina voidaan kirjoittaa rinnakkain kahdella eri kielellä tai pyytää joltakulta apua jommallekummalle kielelle kääntämisessä. Tarinoita voi myös tallentaa suullisesti eri kielillä, erityisesti varhaiskasvatuksessa, ja toki myös lasten koteja voi pyytää avuksi tarinoiden kerronnassa.

Eräänlaisena identiteettitekstien versiona olen itse käyttänyt soveltaen Haiku-videoiden ideaa, jonka sain vuosia sitten eräästä koulutuksesta Lotta Petronellalta. Samasta paikasta otetaan viisi kuvaa hieman eri kuvakulmista ja sen jälkeen kirjoitetaan viisi virkettä: Mitä näen? Mitä kuulen? Missä olen? Mikä ajankohta on? Miltä minusta tuntuu? Kuvista tehdään video, johon virkkeet tulevat kuvateksteiksi. Kehittelin ideaa eteenpäin niin, että kuvien ja tekstien lisäksi videoon tallennetaan ääniraita, jossa virkkeiden teksti kerrotaan jollakin muulla kielellä, yleensä tekijän omalla ensikielellä. Olen huomannut, että tämä työskentelytapa on erittäin toimiva ja lisäksi se herättää usein niin videoiden tekijöissä kuin niiden katsojissakin voimakkaita 105

tunteita ja liikutusta. Hieman toisenlainen versio samantyyppisestä tehtävästä löytyy *Minästä kiinni* -oppimateriaalista (2020) nimellä ”Minä kuvarunona”. Tehtävän voi toteuttaa hyvin eri-ikäisten kanssa: nuorin lapsi, jonka kanssa olen tehtävän tehnyt, oli kaksivuotias! Monikielisen työskentelyn merkitys oppilaille ja heidän identiteeteilleen tiivistyy mielestäni hyvin erään yhdeksänvuotiaan kommentissa videon valmistuttua:

"Onpa ihanaa näyttää tää kotona! Nyt on ensimmäinen kerta, kun pikkusisko ymmärtää, mitä koulussa tapahtuu!"

Lukemisen ja tarinoiden maailmaan voidaan siis johdatella monin eri tavoin, ja mainitussa Minästä kiinni -materiaalissa on runsaasti tähän sopivia tehtäviä. Esimerkiksi hyvin monenikäisille sopivassa "Minä elokuvajulisteenä" -tehtävässä voidaan miettiä, minkälaisia tarinoita ja tunnelmia itsestä kertova elokuva välittäisi. "Minä supersankarina" -tehtävä taas sopii, jos on esimerkiksi luettu erilaisista supersankareista, ja halutaan pohtia, millaisia supervoimia itsellä olisi. Lisäksi materiaalissa on vinkkejä sähköisten, monikielisten kirjojen tekemiseen tai vaikkapa omien muistojen käsittelyyn ja niistä tarinointiin. Esimerkiksi tehtävä "Silloin, kun" herättää pohtimaan itselle tärkeitä hetkiä elämässä. Tätä tehtävää voi tehdä myös lasten kanssa, jotka eivät vielä itse kirjoita: aikuinen voi toimia kirjurina, kun lapset muistelevat esimerkiksi hetkeä, jolloin he oppivat ajamaan pyörällä tai aloittivat esikoulun. Tehtävää voi tehdä myös alkavalla kielitaidolla esimerkiksi kuvakorttien avulla.

"Keitä me ollaan" -valokuvatehtävässä kerrotaan kuvin omasta ryhmästä ja harjoitellaan samalla kuvanlukutaitoa ja tarinan kerrontaa kuvien avulla. Oman tarinan kertomista tai kirjoittamista voi lisäksi harjoitella esimerkiksi tehtävien "Fiktiivisen tarinan kirjoittaminen" tai "Seitsemästä virkkeestä tarinaksi" avulla. Näiden kaikkien edellä mainittujen tehtävien avulla tarinantuottamiseen päästään hyvin helpoilla keinoilla käsiksi ja onnistumisen elämyksiä syntyy kuin itsestään, ja tehtävät voidaan toteuttaa hyvin pientenkin lasten kanssa aikuisen toimiessa saduttajana ja kirjurina.

Mahdollisuus kuunnella suullista tarinankerrontaa, laulaa ja lorutella

Kirjojen lisäksi myös lorut, laulut ja suullinen tarinankerronta ovat tärkeä osa tarinaperinnettä ja siten myös tapaa heijastella omaa kulttuuriperintöä. Siksi loruja, lauluja ja tarinankerrontaa on hyvä hyödyntää myös lukemiseen innostamisessa ja 106

lukuilon kasvattamisessa. Laulujen ja loruja sanoista on helppo myös oppia kieltä: usein toistuvat, rytmikkäät ilmaisut jäävät mieleen, ja kun niihin yhdistyy vielä melodiakin, muistijälki tehostuu (Alisaari 2016). Lasten huoltajia voi myös kutsua loruttelemaan, laulamaan tai kertomaan tarinoita eri kielillä varhaiskasvatukseen, kouluun tai kirjastoon. Eläytyen toteutettu suullinen tarinankerronta usein vangitsee kuulijansa taianomaisesti tilanteeseen – riippumatta siitä, ovatko tarinan kaikki ilmaisut merkityksiltään tuttuja. Tarinankerrontaesitystä ei kannatakaan lähteä keskeyttämään merkitysten avaamiseksi, vaan tarinan ymmärtämisen kannalta tärkeimmät ilmaisut voi tarvittaessa käydä läpi ennen tarinan alkua.

Laulujen tarinoiden tarkastelu on mielenkiintoinen tapa luoda kiinnostusta tarinoihin ja innostaa lukemiseen. Tarinoita voi pohtia esimerkiksi itselle tärkeän kappaleen, oman lempilaulun tai ryhmässä usein laulettu laulun osalta. Minästä kiinni -oppimateriaalissa on tehtävä "Elämäni biisi", jossa pohditaan itselle merkityksellisiä kappaleita ja niiden herättämiä muistoja ja tunteita sekä niiden kertomia tarinoita. Tehtävää voi soveltaa hyvin monenikäisille kohderyhmille. Loruja ja runoja kannattaa tehdä myös itse. Samaisessa Minästä kiinni -materiaalissa on "Runo minusta" -tehtävä, jossa tuotetaan oma runo täydentämällä valmiissa pohjassa oleviin aukkoihin itseä kuvaavia sanoja. Tehtävä on hauska tapa herätellä kiinnostusta kirjalliseen ilmaisuun ja lukemiseen sanataiteen keinoin, ja sitä voi käyttää monissa eri tilanteissa, kuten vaikkapa kirjastossa kirjavinkkauksen

yhteydessä. Runomaailmaan voidaan houkutella myös Kielestä koppi -kirjan tehtävällä ”Räpin kieltä” tarkastelemalla räpissä käytettyjä ilmaisuja ja keskustelemalla kielestä eri yhteyksissä.

Kielellä kannattaa myös leikkiä ja hassutella. Hauskassa ”Auvaistaan möhjöä” -tehtävässä tarkastellaan möhkinkieltä ja yritetään pohtia, mitkä sanat ilmaisevat tekemistä. Tehtävän avulla voi herätellä kiinnostusta kielen tarkasteluun ja kielellä leikkimiseen – lukuilon herättelyssä huumori onkin usein tervetullutta! Toisaalta kiinnostusta ja tietoisuutta kielestä ja kielistä voi herätellä myös monikielisten tehtävien avulla. Esimerkiksi kirjasta Kielestä koppi löytyvät tehtävät ”Maailman kielet” tai ”Päätelmiä tekstistä uudella kielellä” kehittävät kielitajua eivätkä vaadi varsinaista uuden kielen osaamista vaan ennemminkin uteliaisuutta kieltä kohtaan.

Tärkeintä lukuilon herättämisessä ja lukemiseen innostamisessa on avoin ja ennakkoluuloton asenne sekä sopiva kielellinen ja kulttuurinen vastuullisuus. Aikuinen 107

voi myös itse avartaa lukukokemuksiaan tutustumalla uusiin kielellisiin ja kulttuurisiin maailmoihin: lukemalla voi matkustaa hetkessä uusiin kulttuureihin! Oman kulttuurisen ikkunan avaaminen uusille tuulahduksille kannattaa aina. Toivotankin iloisia löytöretkiä kaikille tarinoiden maailmassa!